

ДО 195-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ГАННИ БАРВІНОК

УДК 821.161.2–32–4.09"1880/1890"Г. Барвінок
DOI 10.31654/2520-6966-2023-23F-109-5-25

М. З. Легкий

доктор філологічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу
франкознавства Інституту Івана Франка НАН України
orcid.org/0000-0002-7053-402X
lehkyi.m@gmail.com

Проза Ганни Барвінок 1880–1890-х років: проблематика й поетика

У статті розглянуто прозові твори Ганни Барвінок 1880–1890-х років: оповідання, образки, подорожні нариси тощо. Після деякої перерви перо авторки знову набуло сили й виразності. Натоді Ганна Барвінок – представниця найстаршої генерації українських письменників, котра ввійшла в літературу в 60-х роках XIX ст. Мала проза Ганни Барвінок того часу здебільшого диспонує випробуваною в українській літературі формою викладу «з уст народу»: сюжет твору доводить до читача оповідач, переважно з селянського середовища, який розлого, з багатьма відступами розповідає про своє життя або ж історію когось із близьких чи знайомих. Дбаючи про вивершеність оповіді, нерідко про її стенографічну точність, письменниця іноді уневажнює композиційну злагодженість оповідання, перевантажуючи його зайвими епізодами, описами, сюжетними лініями. Твори письменниці є цінним джерелом для вивчення мови, побуту, звичаїв, інтересів, переживань простої людини. Персонажі Ганни Барвінок діяльні й активні, вони борються за своє щастя, обстоюють свій вибір, своє право на життєву самореалізацію. Оповідання та образки письменниці наснажено психологізмом, кризь який оприявлено духове ество української жінки – переважно пасонарної особистості, котра, попри страждання й матеріальні нестатки, вміє тішитися найменшими radoцями буття, здатна на глибокі почуття, має цілу систему виховання дітей у душі християнських морально-етичних норм та цінностей. Герої та героїні творів активні, цілеспрямовані, харизматичні, здатні кинути виклик життєвим незгодам у боротьбі за власну щасливу долю. Майже кожен із персонажів Ганни Барвінок є носієм індивідуальної та соціальної філософії буття, сповненого віри в високі морально-етичні засади, у власну долю, в «набігання своєї тропи» на широкому світі. Пильна увага письменниці до народного генія (пісень, легенд, переказів, повір'їв) ферментує появу в її творах казково-

легендарних модифікацій сюжету, що зближує окремі з них з естетикою романтизму.

Ключові слова: проза, оповідання, образок, подорожній нарис, «з уст народу», психологізм, філософізм, романтизм.

Проза Ганни Барвінок – самобутній і водночас недооцінений феномен українського письменства, з цікавою тематикою, проблематикою, незрідка з нестандартними художніми вирішеннями. Письменниця мала довге, мало не 60–річне, літературне життя, залишила в спадок чимало художніх, мемуарних, епістолярних творів. Її проза порушує вкрай актуальні проблеми, вимальовує непересічні постаті, диспонує оригінальними знахідками в аспекті змістоформи, зачаровує запашиим народним словом.

Якщо сучасники (П. Куліш, Б. Грінченко, І. Франко, О. Грушевський, Олена Пчілка та ін.) звертали на її творчість пильну увагу, то літературознавство кінця ХХ – початку ХХІ ст. рясними дослідженнями похвалитися не може. А тим часом творча спадщина Ганни Барвінок потребує ретельних студій з погляду наратології, жанрової системи, образного світу, поетики сюжету й композиції, індивідуального авторського стилю.

У запропонованій статті розглядаємо проблематику й поетику прози Ганни Барвінок 1880–1890-х років – періоду творчої активності письменниці після недовгої перерви, коли її перо знову набуло виразності та сили.

Українська проза означеного періоду, як ніколи раніше, гостро актуалізувала проблему взаємодії «старого» й «нового» в літературі. Ще І. Франко на початку ХХ ст. («Старе й нове в сучасній українській літературі», 1904) виокремив у літературному процесі дві генерації, окреслив їхні ідейно-естетичні засади та визначив представників [11, т. 35, с. 91–111]. Проте в літературному процесі 1880–1890-х років взяли активну участь представники трьох літературних генерацій:

– старшої, котра ввійшла в літературу в 1860-х роках і творчість якої визначала стильове обличчя літератури попереднього періоду (Ю. Федькович, П. Куліш, Ганна Барвінок, М. Костомаров, Д. Мордовець та ін., а також А. Свидницький, чий роман «Люборацькі» став артефактом допіру 1886 р.);

– середньої, чия творчість розквітла в означений період. Її поява та творче зростання стали визначальними для літератури 1880–1890-х рр., надали письменству того часу іманентних йому ознак

(І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний, І. Франко, М. Старицький, О. Кониський, Б. Грінченко та ін.);

– молоді, по суті, дебютантів на літературній арені; генерації, яка збагатила письменство новими творчими обличчями, модерними пошуками й тенденціями (В. Стефаник, М. Коцюбинський, Марко Черемшина, М. Яцків, О. Кобилянська, О. Маковей, Л. Мартович та ін.).

Взаємодія між генераціями, виникнення розривів та напруг поміж традиційним і новаторським, випробуваним і модерним, «пасеїзмом і експериментаторством» [8, т. 1, с. 573], актуалізація видимих та невидимих опозицій та протистоянь, нерідко гострих та драматичних, – все це ферментувало творчий процес, нерідко сти-мулювало пошук оригінальної манери й техніки письма, сприяло збагаченню творчої палітри у загальній картині літературного процесу.

Опозиція між традиційним та новаторським часто виявлялася через творче протистояння між літературними поколіннями, або ж генераціями, що їх творили письменники приблизно одного віку (хоч не обов'язково), однак близькі за світоглядом та світовідчуженням, художньо-естетичними ідеалами, мистецькими смаками, рідше естетичними концепціями та програмами, ба навіть за психодуховною організацією. Кожна генерація «відображає напружену динаміку літературного процесу, яка збігається з процесами оновлення стилю, формується як заперечення попередньої стильової тенденції чи напряму, полемічне протиставлення їм нових літературних систем, що іноді набуває епатажного вигляду, але здебільшого розвивається як спадкоємність» [8, т. 2, с. 238].

Станом на 1880–1890-і роки Ганна Барвінок – одна з найстарших представниць в українському літературному процесі, «літературна бабуся», як іменували її молодші сучасники, котра почала писати ще наприкінці 1840-х років: «<...> я, не доїхавши ще до Варшави, зробилась письменницею, а Куліш мене похвалив за «Жидівського кріпака» [перше оповідання письменниці. – М. Л.]» [14, с. 7]. Олександр Грушевський назвав її «майже самотнім репрезентантом давньої літературної школи, покоління з кінця п'ятидесятих і початку шестидесятих років» [5, с. 64].

Перші її публікації, зокрема в альманасі «Хата» та журнали «Основа», датовано початком 1860-х («Лихо не без добра», «Восени літо», «Не було змалку, не буде й д'останку», «Сирітський жаль», «Хатнє лихо», «Домонтар» та ін.). А вже у 1880–1890-х роках письменниця заявляє про себе цілою низкою малоформатних творів, оприлюднених в альманахах «Рада», «Перший вінок», «Наша доля»,

журналах «Правда», «Киевская старина», «Дзвінок» та ін. Цей період сміливо можна назвати найщедрішим у творчому доробку письменниці.

З огляду на ідейно-тематичний зміст української прози 80–90-х рр. XIX ст., найвиразнішими тенденціями є: а) щораз глибший зондаж у психологію людини; у творах переважної більшості письменників особистість поступово унезалежнюється від умов і обставин свого існування, натомість постає перед читачем як самодостатня в онтологічному вимірі постать, переміщуючись у центр цього виміру; б) збільшення питомої ваги філософських проблем, що порушуються в літературних текстах (тео- й антроподицея, танатософія, гносеологія, пошук особистістю гармонійних стосунків із іншою особистістю, соціумом, зокрема й усією нацією, нарешті, Трансцендентом).

Українська проза 1880–1890-х років відзначається широкою різноманітністю наративних способів та форм. Зберігає свої позиції виклад із авторським деміургізмом, який, однак, дедалі частіше поступається місцем суб'єктивним манерам викладу (різноманітним формам «Я-оповідання», літературно-писемному наративові, «потіковій свідомості» та іншим різновидам внутрішніх монологів). Література вчиться більш експресивно й пластично експлуатувати невербальні форми спілкування (міміку, жест, погляд). Водночас письменники відбувають нові можливості з давно випробуваної «архаїчної» усноповідної манери викладу.

Мала проза Ганни Барвінок того часу диспонує випробуваною в українській літературі усноповідною наративною формою: сюжет твору доводить до читача оповідач, здебільшого з селянського середовища, котрий розлого, з багатьма відступами розповідає про своє життя або ж історію когось із близьких чи знайомих. У творах письменниці, за влучним спостереженням О. Грушевського, «можна побачити улюблену та звичайну у Ганни Барвінок форму оповідання – автобіографічний монолог. Автобіографічна тема становить головний зміст оповідання, начебто для автора лишалося тільки записати таке оповідання й трошки пригладити мову для друку» [5, с. 65].

Така викладова манера письменниці заімпонувала ще Пантелеймонові Кулішу, першому публікаторові її творів у альманасі «Хата» (1860). У короткій передмові до нього під назвою «Од іздателя» він писав: «Простував я раз хутірськими дорогами із Катеринославщини на Полтаву. <...> Завітав я до веселої козачої хати попасувати коні. Як на те ж лучилась у хаті подорожня пані якась і, що мені було по душі, вмилва з простим людом розмовляти. Так говорить, так

говорить вона з господинею – а та й обідать їй уже подає – аж стеля тобі всміхається! Я вже мовчу да слухаю не перебиваючи. Далі, як познайомились, кажу: «От би ви, добродійко, спасибі вам, списали до словечка, що оця молодичка вам оповідала! Що б то за штучка була! Не треба й поетизування ніякого». Як сказав, вона таки й задумалася трошки, ніби перебирала все, що їй розказано; а далі зглянула на мене пильненько – бачу, що зрозуміла діло. «Добре», – каже. <...> Аж справді якось, гульк! – привозить мені почта оповідання, як єсть записане дослівно. Не дякувавсь я любій панії, що як вона змогла те все вхопити пам'яттю, що молодиця їй про себе розказала! Читайте, панове громадо, і поміркуйте, чи багато ж бо треба додати сюди смаку, щоб вийшло навіки коштовне писання?» [1, с. 564].

Власне, завдання літератури Куліш убачав у майстерному наслідуванні народної мови, простої оповіді, котра відбиває багатий раціональний та чуттєвий світ людини, її досвід і почуття: «Наша-бо словесність тільки що молодії паростки пускає, і нема для неї взору на всьому письменному світі. Її задача – випробувати свій смак на своїх рідних джерелах духовних. Тим-то треба з пильною увагою дознаватись, яка мисль, яке чувство ходить живим глаголом з двору до двору між селянами, яку одежину бере на себе і як звивається поміж щоденними невгамованими злигоднями і полохливим щастям. <...> Переймати склад речі треба нам тільки в свого народу, в найкращих істот його; вдихати в себе поетичну силу треба нам тільки з свіжої натури наших селян. На тім стоїть сила нашої словесності; з того вона довіку-вічного молодітиме, і ніколи вона тим робом не знікчемніє» [1, с. 564–565].

Б. Грінченко припускав, що «смак до живої народньої мови» сформували в майбутньої письменниці слухання материних казок (та знала їх дуже багато), батькових розповідей українською мовою («картярі карти, а молодіж танці кидала, щоб його послухати»), мовлення старшої сестри Надії, яка любила читати романи Вальтера Скотта й переповідала Олександрі прочитане, та тісні дружні стосунки зі старою ключницею Уляною, «що її дуже любила», [4, с. 186, 188].

Друкуючи оповідання дружини в альманасі «Хата», Куліш висловлював побажання, щоб вона, «маючи таку велику кебету вийняти з уст живе слово в неписьменного люду», написала «хоч би з десятичок простих, неприкрашених історій життя і горювання сільського» [1, с. 564]. Слова чоловіка Ганна Барвінок взяла за імператив, тим-то форма викладу «з уст народу» від особи простого говіркого селянина (чи селянки) домінує впродовж усієї її творчості.

Показово: єдина прижиттєва збірка прози Ганни Барвінок мала назву «Оповідання з народних уст», котра вийшла в Києві 1902 року й упорядником якої був Борис Грінченко. Він також захоплювався її творами, про що писав у листі до авторки того-таки 1902 року: «А я сьогодні Ваші оповідання перечитую. Перечитав уже кілька (не всі ще). «Восени літо», «Лихо не без добра», «Не було змалку», «Хатне лихо» – се справжні перли. Ви – щирий поет жіночого горя. Друкуйте швидше їх одним томиком – вельми добрий подарунок буде нашому письменству» [14, с. 12].

Б. Грінченко зазначав, що оповідання Ганни Барвінок можна студіювати «як вельми коштовний і правдивий матеріал задля характеристики нашого народного життя. Ще й тим сі невеличкі малюночки мають велику ціну, що авторка придивлялась до народного життя і малювала його за довгий період – років сорок: почавши ще за кріпацтва та аж до сього часу» [4, с. 192].

«Не всі, але чимало творів Ганни Барвінок манерою оповіді й тоном нагадують оповідання Марка Вовчка (манера, зрештою, характерна для українських шістдесятників взагалі)», – висноував І. Денисюк [6, с. 108]. Читаючи оповідання письменниці, за враженнями Б. Грінченка, «доходиш часом до цілковитої ілюзії: мов не читаєш, а справді чуєш усіх тих дівчат, молодиць і чоловіків і поперед себе їх бачиш» [4, с. 203]. Таку форму викладу матеріалу Ганна Барвінок зберегла й у період 1880–1890-х років.

Так, оповідачем в оповіданні «*Вірна пара*» (1884) є старий селянин, який згадки про дивну, напівфантастичну пригоду з життя своєї доньки Онилки розпочинає так: «Гірко жити самому на світі. Нещасливий я чоловік собі вдався. Та й я дознав одного щастя» [1, с. 132]. В юні літа силою одружений із нелюбою дівчиною, батько на схилку літ не хоче перешкоджати єдиній дитині у стосунках із парубком Сергієм Вусом, хоч останній йому не цілком до вподоби: «Хотів я приймака собі взяти, щоб не стояла пустокою батьківська хата, аж унадився до мене з чужого села парубок, Сергій Вус. Їздить він та й їздить. Як там кажуть – унадились злидні на три дні. Бачу, що й небагатий жених, і від людей чую, та що йому казати, коли внадивсь? Отож і їздить».

Вона за його охмається [хоче. – М. Л.]. Я ж не неволив її. Одна в мене зосталась: як її неволити?» [1, с. 132].

Слід зауважити, що в творах письменниці персонажі діяльні й активні, вони борються за своє щастя, обстоюють свій вибір, своє

право на життєву самореалізацію. Сергій Вус, безтямно закоханий в Онилку, не повірив у її смерть, потайки розкопав могилу і, власне, врятував дівчину від загибелі (намагаючись захвати від заздрісних очей подарований перстень, вона вдавлялася ним, знепритомніла і, очевидно, впала в летаргійний сон). Кульмінаційну цвинтарну сцену подано в оповіданні з розповіді самого Сергія (її вмонтовано в мовну партію Онилчиного батька): «Зриваю з труни віко, припав до неї. Тепер хоч і вмерти. Більш мені на землі нічого не треба, як оця домовина. І багатий і щасливий. Місяць вплив з-за хмари. Жива, як не заговорить до мене.

– Княгине ж моя! Божа ти росо! Яке се ти мені весілля зробила?

Став, правда, плакати, цілувати. Став знімати з неї той корсет, що їй подарував. Не тямлю сам, що роблю. Посадив її на коліна собі, сівши в труні. «Та яка ж твоя хата тісна!»

Вона, як жива, схилилась на мене та – кхи, кхи, кхи!

Щось мене вдарило по руці, наче камінцем, та й покотилось у домовину, а вона випросталась і сіла в другім кутку в домовині.

Я з переляку відсунувсь у другий куток і охолов. Замлів» [1, с. 138–139].

Казковий мотив визволення дівчини з труни (від смерти) в устах оповідача покликаний довести, що по-справжньому закоханих людей ніщо розлучити не може.

Звернімо увагу: оповідач доносить до читача (слухача) не звичайну, буденну, а мало не фантастичну подію, у котрій гіперболізовано й саму суть, і силу почуттів закоханих. Перебільшено настільки, що не до кінця віриться у факт, начебто сюжет розповіді взято просто-таки з уст народу. Топос нічного кладовища, мотив розкопування могили й оживлення «померлої» красуні, нагнітання тривоги й жаху, зображення здатного на неабиякий учинок персонажа – все це надає оповіданню ознак романтизму й готики (пізніх у контексті української літератури).

На думку сучасної дослідниці, «ідейно-естетичне спрямування прози Ганни Барвінок <...> значною мірою зумовлені естетикою романтизму» [2, с. 550], зокрема змалюванням непересічних, пасіонарних жіночих та чоловічих особистостей, використання (зрідка) елементів фантастики, зверненням до народної творчості, вимовности, педагогіки, естетизацією народного життя, зокрема й побутового його сегменту. З романтизмом твори споріднюються також нахилом письменниці до виявів народної свідомості (фольклору, повір'їв, філософії). Персонажі Ганни Барвінок, особливо жінки, виведені в

«надприродну величину»; деякі з них, маючи фізичні вади, відзначаються силою духу. Нерідко вони опиняються в зоні помежів'я між світами: людським та міфологічним, реальним і казковим, справжнім та вигаданим (як-от Русалка, вона ж Олена Дідусівна). У прозі Ганни Барвінок помітне експериментування з формою – оповіді, жанру, сюжету й композиції.

Однак далеко не у всіх творах письменниці риси романтизму домінують. У пізніших творах таких карколомних поворотів сюжету не знайдемо. Назву подорожнього нарису «*Квітки з сльозами, сльози з квітками*» (надрукованого в альманасі «Рада» 1884 р. з підзаголовком «З подорожньої книжечки») письменниця запозичила з вірша П. Куліша, рядки з якого винесла в епіграф: «Квітки з сльозами, / Сльози з квітками / Не розлучаться, сестро, ніколи» [1, с. 140]. Оповідачці твору довелося зустрітися в селі над Ворсклою з молодими майстринями співу та вишивання Настею Гречківною («кривенькою Настею») та Улітою. Дівчата мають важкі фізичні вади, що пригнічує їх та завдає їм душевних мук. «Так оце сидиш, сидиш, співаєш цілий день, та буває, що заведеш і на кутні, – ділитися своїми переживаннями з оповідачкою Настя. – Яку нам з Улітою Бог долю дав!» [1, с. 144]. Частенько дівчат огортають хвилі смутку й зневіри, особливо коли на гадку приходять важкі спогади: «Затмився мені день з того часу [відколи Настя втратила ногу. – М. Л.]. Пропало моє й дівування, всі радощі, мої мрії, мої надії. І змарнієш, і зчорнієш. Радощів ніяких, ані крихіточки. Нудьгуєш день за днем. Іноді до крику смерті бажаєш» [1, с. 145].

Проте завдяки силі духу Настя й Улита не впадають у розпач і тішаться найменшими радощами життя: шиттям, вишиванням та співанням пісень (у твір уведено багато пісенних текстів). Дівчата, попри фізичне каліцтво, здатні на високі вчинки: Настя без вагань прийняла до себе стару жінку, котру лиха невістка вижила з хати. Людське життя зіткано з добрих та злих поривань, та людина обов'язково повинна зберігати доброту серця, незважаючи на будь-які життєві незгоди. «Рушила я далі з моїм подружжям людські сльози збирати. Бо на радощі люде не так-то багаті» [1, с. 148], – підсумувала оповідачка.

Вродлива Харитина («*Перемогла*», надруковано 1887 р. в альманасі «Перший вінок»), закохавшись у москаля (солдата) Павла Жиг'имонта, на шляху до особистого щастя здолала чимало незгод та перешкод: спокусливе сватання заможного вдівця Грицька Шульги (мати наполягала на одруженні з ним), наймитування на далекій Донщині,

людські обмови й поговори, матеріальні нестатки, п'ятилітнє чекання, тугу за коханим і гіркі сумніви у його вірності. «Є, – казала вона, – сила й над великі достатки» [1, с. 149]. Свою перемогу над усіма обставинами героїня здобуває завдяки непоступливому характеру, успадкованому од батька, та цілковитій упевненості у своїх учинках: «Батько в мене плохий такий, мов весняний вітрець, – розповідає Харитина про себе, – мовчки робить по людях. Ні проп'є, ні прогайнує. Робить та й робить, поки його снаги. І я вдалась у батька. Змагаюсь із матір'ю, хоч що мені кажи, а все знаю і роблю собі мовчки. Не показую натури, а її в мене стільки, як у них обох, ще й з додатком» [1, с. 150]. Б. Грінченко назвав оповідання «Перемогла» та давніше «Не було змалку, не буде й д'останку» «поемами жіночої енергії, сталості й вірності своїй меті» [4, с. 194].

Варто зазначити, що, дбаючи про вивершеність розповіді, нерідко про її стенографічну точність, письменниця іноді уневажнює композиційну злагодженість оповідання, перевантажуючи його зайвими епізодами, описами, сюжетними лініями. Високо поцінуючи творчий доробок Ганни Барвінок назагал, на такого типу вади деяких творів вказував Борис Грінченко в одному з листів: «Ваша найбільша вада яко автора є та, що Ви в своїх творах не додержуєте плану і заводите в оповідання чимало другорядного, висуваючи його на головне місце, наперед. Речі неважні або й зайві задля теми Ви оповідаєте саме в такому масштабі, в якому і найважливіше. В Ваших кращих оповіданнях («Не було змалку», «Перемогла», «Восени літо» та інші) такого мало, часом і зовсім нема, а в гірших («Баба-борець») сього аж надто багато» [цит. за: 14, с. 13].

У студії «Поет жіночого горя (О. М. Кулішева)», котра лягла в основу передмови до збірки «Оповідання з народних уст», Б. Грінченко зауважив, що, записуючи усні оповіді, Ганна Барвінок не завжди послідовно дотримується принципів селекції поданого матеріалу: «І в самої нашої авторки вибір буває неоднаковий: в одному оповіданні вона дуже вибирає, відкидаючи все зайве, до теми неналежне, в другому заховає багато побічних подробиць, не зв'язаних органічно з тією річею, про яку мова. Іноді в неї майже або й цілком самостайна творчість («Перемогла»), іноді се замалим не такі записи, які бувають у фольклористів («Правнучка баби Борця»)» [4, с. 192]. І додавав: «Придивившись уважніше, бачиш, що саме так і оповідають на селі, що се щось замалим не стенографічний, вельми правдивий запис; але саме через те, що се запис – се не є творчість. Взагалі шановна авторка часом шкодить своїм творам, не додержуючи концепції» [4, с. 202].

Валер'ян Чубинський, автор передмови до зібрання творів письменниці 1927 р., застерігав, що ототожнювати стенографічний запис та усномовну манеру оповіді не можна, адже «прийом «оповіди», як і кожний інший літературний прийом, має свої закони й вимагає погодження з іншими прийомами архітектоники художнього твору. <...> Прийом «оповіди», намагаючись досягти безпосереднього, свіжого вражіння, уникнути, як наївно висловлювався Куліш, «вигадки» (власне на вигадці будується все мистецтво!), в оповіданні з сільського життя повинен передати, відтворити характер того, як оповідають на селі. Але цього відтворення, цієї передачі він має досягти художнім способом, в жоднім разі не способом стенографічного запису або фотографічного кодака, бо «запис», як справедливо зазначив і Грінченко, – «це не є творчість»» [12, с. 15].

Хоча, з іншого боку, критикові «Української хати» Микиті Шаповалу (Сріблянському) така структура творів Ганни Барвінок була до вподоби: «Коли що й можна завважити невидержаного, – писав він, – це архітектоніка, будова оповідань. Принаймні деякі критики це вважають за хибу в оповіданнях Ганни Барвінок. Особисто я цього погляду не поділяю, бо в тій асиметрії будівлі бачу одну з кращих рис художнього реалізму. Мова тече, як річка, вихлясто, з закрутами і бічними одхилами, широкими плесами стоїть або вузьенькою смужкою простягається. Асиметрія ця мені подобається... Власне, краса вражін в їх контрастах. Коли йдеш по чомусь рівному, арихметично-ясному – які ж вражіння?! Вся краса в несподіваних рухах. В оповіданнях Ганни Барвінок так і є... Ніби буркоче, дзюрчить вода в лісовому потоку по коріннях – переливається, плюскоче. І знову вольт! [різкий поворот. – М. Л.]. Так це несподівано, різноманітно, але на одному фоні, в однім тоні, не порушаючи пейзажу, не розбиваючи акордів однієї мелодії» [13, с. 336].

В. Чубинський добачив у «стенографічності» якраз основну окрасу творчости Ганни Барвінок – «аромат народньої мови з типовими ознаками лівобережного забарвлення», ба й більше: «далекого предка от хоч би й такого популярного зараз, такого міцного художника, як Василь Стефаник...» [12, с. 16].

В оповіданні «Перемогла», як здається, цілком зайвим є завершальні епізоди, в яких ідеться про життя Харитини після одруження з Павлом, котрі нічого нового до розвитку фабули не додають і виглядають дещо штучними: очевидно, письменниця мала на меті завершити розповідь героїні, яку ретельно фіксувала, а не огранити її форму як сюжетно-композиційної художньої цілісности.

Інколи героїні Ганни Барвінок потрапляють у вкрай важкі життєві обставини, як-от безіменна оповідачка з образка «Жіноче бідкування» («Перший вінок», 1887). Вона розповідає про власну складну долю: вийшовши заміж за п'яницю, по його смерті залишилася без даху над головою, подалася в найми, де й промайнули її молоді літа. «Хто горює – довго живе, не може вмерти, – резюмує вона. – Здійми руки до неба та й кричи» [1, с. 170]. Цей твір відрізняється од інших структурою оповіді: складається з восьми невеличких розділів-фрагментів, кожен із яких подає один характерний епізод із життя героїні. Як і оповідання «Перемогла», образок «Жіноче бідкування» опубліковано в альманасі «Перший вінок». Та одразу впадає у вічі велика різниця в екзистенційній сутності героїнь обидвох творів: якщо героїня першого здатна перемогти навіть найскладніші життєві обставини, то в другому опиняється в цілком безвихідній ситуації.

Схоже за змістом оповідання «П'яниця» (1887), проте постать героїні цього твору виписано пластичніше, більш повнокровно. Цінуючи вірність у коханні, Стеха, попри застереження батька, вийшла заміж за красеня Гриця Хвастика, котрий виявився безпробудним п'яницею, днями просиджував у корчмі, занедбав шевське ремесло, зовсім не піклувався про утримання малих дітей, часто здіймав руку на дружину. Зрештою, довів сім'ю до повного зубожіння. Вікторія Подзігун влучно спостерегла, що «центральною ідейною моментом тут є не моралізаторська нота засудження пияцтва як суспільного лиха, показ п'яниць як людей аморальних, що чинять лихо собі й своїм родинам, – а мотив жіночого серця, що вміє прощати, вірно любити і хоче відродити до повноцінного життя близьку людину, бореться за це всіма силами своєї лагідної, ніжної душі» [10, с. 8–9]. Адже Стеха не здалася на волю обставин: різними способами прагнула повернути чоловіка на праведний шлях, виховала чесних і працьовитих дітей. Б. Грінченко звернув увагу на таку характерну рису в оповіданнях Ганни Барвінок, як «величезна, безмірна сила всепрощення»; «історія Стехи – се історія прощення» [4, с. 197].

Галерею непересічних жіночих типів у прозі Ганни Барвінок доповнює героїня повістки «Русалка» (1889), загадкова поява якої шокувала сільський люд: «Одного прегарного літнього дня громаду села Кукурівщина зворушив випадок незвичайний. Ото з жита, що вже почало половіти, красуватись, вийшла русалочка. Так звали всі маленьке, зовсім голеньке дівчатко» [1, с. 215]. Народні повір'я велять ставитися до русалок обережно, з осторогою, тож і Олену Дідусівну (таке ім'я дано їй у селі) «звичайні» люди сприймають з

побоюванням, іноді з відвертою ворожістю, інспірованою поширеним стереотипом. Історію свого життя, сповненого поневірянь і терпінь, Олена-Русалка розповідає сама, забравши слово в оповідачки. «Чи мене з неба спущено, чи я з землі виросла, чи з птаха перевернулася у людину, – не знаю... наче я рік, чи що, спала, і мене сонну перенесено; і місце не те, і нікого не згадаю, нічого не зазнаю; нікому не кажу тату або мамо. Чи мені дано такого зілля забутнього, чи що?» [1, с. 216]. Її прийняв на виховання старий дід, вартовий при садовині та при баштанах; заледве підрісши, вона поневірялася в наймах, не чуючи ніколи про себе доброго слова (русалка!).

Наративна структура повістки ускладнюється появою ще однієї нараторки, котра доносить до читача розв'язку твору, а саме смерть нещасливої дівчини через нерозділене кохання. «Так оповідано мені про сумну подію, – обрамовує сюжет перша оповідачка. – Еге, се була *русалка*, істота занадто ніжна, занадто чутлива й палка задля звичайного життя» [1, с. 244]. Ведучи мову про те, що першоосновою жіночої недолі в творах Ганни Барвінок була соціальна нерівність, І. Денисюк зазначав: «У світі збруталізованих відносин гине чарівна Русалка, дівчина-сирота, наймичка, своєрідна Мавка з ніжною поетичною душею, – її коханого одружують з багачкою» [6, с. 110]. Концепція головної героїні твору співвідносна з естетикою романтизму: винятковий з огляду на походження й психічну організацію тип, котрий перебуває в стані протистояння з оточенням саме через свою незвичайність, фольклорний підтекст твору, висока напруга чуттєвості дівчини, – тож «Русалка» Ганни Барвінок доповнює ряд пізньоромантичних виявів української літератури. Цей твір викликав цілу низку рефлексій у Бориса Грінченка: «Тут почування вихоплюються з такою великою силою, що не може не довести до катастрофи. Чарівний образ нещасливої Оленки Дідусівни і вся її доля, занапащена тільки через те, що люде, знайшовши її малою в житах, уважали за русалку, доводить до сумних і тяжких думок. Сей народ, такий поетичний і розумний, – в якій він темряві часом блукає! І де ж той поводитир народний, та інтелігенція, що виведе його з цієї темряви не робом здирання з нього української шкури – так не виведеш!, – а робом більш достойним того, хто претендує на ім'я народопросвітника?» [4, с. 201].

Оповідання «*Молодича боротьба*» (1889) порушує проблеми виховання. Сім'я безіменної оповідачки живе в матеріальних нестатках, не має навіть власної хати, проте батьки виховують дітей у душі високих моральних чеснот («Мазана паляниця хороша, та не дитина.

Дитина мазана ледача. Дитину тільки сонну люби, так щоб вона й не знала» [1, с. 266]), навчають їх тішитися нехитрими радощами, що й допомагає їм у життєвій боротьбі за існування: «Ми знаємо, що правда – се Божа дитина. По правді й живемо» [1, с. 263]. Оповідачка викладає своїй слухачці цілу систему науки й виховання дітей: «Я хоч і не майстерна людина, дак учу своїх діток ходити чистим робом. Як хліба спекти, подоїти корівку... нема своєї, дак на хазяйчиній учись; учу й прясти, чепурною хазяйкою бути. У колисці мала дитина, – воно в мене знає, як заколихати злегка, за вервечки, а не швиргати, що дитині й памороки заб'є і виски наб'є об бильця. <...> Навчаю, як і покупати, як і сповити <...>. І яке зілля хлопцеві подобає в купель класти, а яке дівчині» [1, с. 263]. Найменші деталі побутового дрібнопису в творах Ганни Барвінок припали до смаку Б. Грінченкові: «От тим-то дорогі нам такі оповідання: не важко змалювати поетично кипуче палке почування або красу надзвичайну, – важко буденщину споетизувати» [4, с. 196].

«Так-то, моя панійко, я з долею та й з людьми боролась, та ніби й гірку долю поборола, і людський недорозум», – зізнається героїня [1, с. 267]. Чесна й праведна людина здатна «побороти» «гірку долю». Звісно, майже з усіх творів Ганни Барвінок напрошується висновок, що людина повинна не приймати свою долю пасивно, а боротися за неї, адже вона – господарка своєї долі. О. Грушевський свого часу відзначав, що «писателька вміє серед звичайних, щоденних обставин побачити прикмети великої душі, прикмети вищих духових сил, які – може, несподівано для самої людини – виявляються в момент якоїсь кризи, серед важких обставин життєвої боротьби» [5, с. 67–68].

Оповідачка образка (за Олександром Пилипенком, оповідання-репортажу [9, с. 57]) «*Праправнучка Баби Борця*» (альманах «Наша доля», 1893) окреслює портрет молоді козачки Марусі Горбоносики, котра заімпонувала їй своєю щирістю, добротою, відчуттям власної гідності й гордості за свій борецький рід. «Ідеал аристократства, вишости, луччости людської, не чужий се ідеал, як бачу, й нашому простонародному демосові», – узагальнює оповідачка [1, с. 257]. Маруся з захопленням та гіперболізацією переповідає родинний переказ про свою прапрабабусю – Бабу Борця, котра на ярмарку зуміла побороти напівказкового велетня, залишаючись при цьому сумирною й слухняною своєму чоловікові. Носійка християнської моралі, козачка з прикрістю констатує, що «тепер люди постали дрібні та грішніші. Бо всяке силкується не по правді робити» [1, с. 258]. Праведність і

душевна чистота додають їй сил у боротьбі з життям. На це оповідання звернув увагу І. Франко, рецензуючи першу книжку альманаху «Жіноча бібліотека» під назвою «Наша доля»: «Оповідання Ганни Барвінок, написане прекрасною мовою, по своїй провідній думці, може, не зовсім надавалося до видання, котре голосить рівноправність жінок з мужчинами. Пані Г[анна] Б[ар-вінок] взялася, власне, оповідати «епопою» підчинення жінки чоловікові, навіть нелюбому, в додатку ще й ідеалізуючи сю жінку» [11, т. 29, с. 203].

Непересічну («вдану») жіночу постать виведено й в оповіданні «Забісована дівчина Настуся» («Наша доля», 1895). «Така вдана, така вже вдана, – хоч куди! Через те й прізвище їй «забісована дівчина». І сила в неї велика, та й дух немалий» [1, с. 268]. Донька заможного господаря, Настуся покохала вбогого парубка Грицька і здобула перемогу в боротьбі за власне щастя – і всупереч волі батька (той нізащо не хотів віддавати доньку Грицькові), і наперекір чарам, що їх суперниця наслала на її коханого, перетворивши того на вовкулаку. Сила взаємних почуттів здатна подолати будь-які перешкоди.

В оповіданні «Королівщина» (1898) провідною є тема покритки. Оповідачка, донька Якова Короля, розповідає про свою гірку долю: раннє сирітство, службу в панському дворі, кохання з парубком Микитою, довгі поневіряння з нешлюбною дитиною, від котрої відмовився батько. Врешті, ставши досвічаною матір'ю, жінка втішається товариством парубків та дівчат і виховує сина, аби був освіченою людиною: «Так я й добиваю, було, свого підкошеного віку, а хлопця до дяка посилаю. От і втішаюсь ним, не журюсь, не вдаюсь у тугу», бо «нема правди ні в суддів, ні в людей, а з моєї дитини люди будуть» [1, с. 289].

Ганна Барвінок, як і інші письменники того часу (Франко, Панас Мирний), дошукується причин формування характеру особистості, нерідко акцентуючи на його спадковості («Перемогла»). Вона «не малює ні широких громадських рухів, ні палких вибухів народнього почування, – писав Б. Грінченко, – вона спеціалізувалася на сім'ї, на сімйовому житті» і, як сама жінка, Г. Барвінок ліпше, ніж письменники-мужчини, сягає в глибиню жіночої душі, в глибиню душі коханки, сестри, дружини, матері... Через те в її оповіданнях маємо вельми коштовний матеріал до розуміння психіки української жінки-селянки» [4, с. 192]. Сам дослідник дивувався, як багато працьовитости, терплячости, сили, енергії «заховано в сій простій неосвіченій жінці!»; при цьому вона «не пригнічена, півмертва», словами озивається її енергійна душа [4, с. 192, 193]. З оповідань письменниці постає жінка розумна,

«з вельми розвиненим поетичним почуванням», її мова дотепна, виразна, образна, нею вона то сипле іскри дотепу, то подає добру розумну науку; здається, що слухаєш зовсім інтелігентну людину [4, с. 194]. «Ся наша проста мужичка, хоч і побивається серед недостатків, серед тяжких обставин малокультурного життя, але від неї завсігди віє поезією. Праця і пісня не розлучаються з нею ніколи. І навіть щоденна мова в неї здебільшого така образна, така поетична, що непомітно переходить у пісню» [4, с. 194–195].

О. Грушевський писав: «Коли Ганна Барвінок починала свою літературну діяльність, оповідання її вирізнялися серед інших своїм знанням народного життя, розумінням обставин сільського побуту. Тепер, сорок літ пізніше, се знання перестало бути таким рідким в нашій літературі, але й тепер серед письменників, що виключно чи переважно віддалилися студійованню народного життя, Ганна Барвінок займає почесне місце писательки жіночої долі, жіночого горя» [5, с. 68].

Сергій Єфремов зарахував Ганну Барвінок до школи Марка Вовчка, назвав її поетом горя й бідування жіночого. «У неї трохи вужча сфера творчості, обмежена психічними переживаннями жінки-селянки, але в цій сфері авторка почувала себе цілком вільно й дала низку творів чималої літературної ваги. Оповідання Ганни Барвінок – здебільшого фотографічні малюнки, мало не стенографічно записані пригоди з життя, що подають цікавий матеріал до народної психології, звичаїв, побуту» [7, с. 408].

Письменницею жіночої долі назвав Ганну Барвінок І. Денисюк, адже вона «показувала, як живе, кохає, тяжко горює та з лихом бореться українська селянка. І скільки у неї енергії й завзяття! Вона не лише сльози ронить, а й пісень співає і навіть складає їх, носить у своїй душі багатий поетичний світ» [6, с. 109].

Сюжет етнографічно-побутового нарису «*Молотники*» (1888 року опублікований у «Киевской старине» із підзаголовком «*Бытовой рассказ*») простий: заможна вдова найняла чотирьох молотників, з-поміж яких виокремлюється говіркий і дотепний Іван Тупотун, котрий у процесі праці розповідає різні історії зі свого життєвого досвіду. За старим літературним звичаєм письменниця окреслює портрет персонажа й акцентує на його харизматичних рисах: «Іван Тупотун був чоловік середніх літ, при здоров'ю, очі голубі, добрі. Сі очі все дивилися потупившись, і тільки тоді зводив він їх спокійно на свого слухача, як його кумедне слово викликало сміх. Сам Тупотун ледве усміхався,

да й тоді ще лице його зоставалось похмуре. Він мав таке обличчя, якось так дивився, начебто йому було смішно і дивно одно: що люде можуть з чогось сміятися» [1, с. 190].

Розповіді персонажа суттєво белетризують нарис, надаючи йому ознак оповідання, і водночас витворюють досить оригінальну сюжетну структуру. Дотепні оповідки Тупотуна, близькі до анекдотів, невеселі історії з власного життя, казки й народні легенди, сумні та жартівливі пісні в його виконанні нанизуються на вістря сюжетної лінії, створюючи досить пістряву картину народного світорозуміння, що оприявнюється крізь гумор, звичаї, традиції, побут, мораль. Переїнявшись симпатією до працюючих і добрих молотників, вдова у фіналі твору доручає їм бути старостами на сватанні її наймита Антона до наймички Одарки.

«Половинщик» («Киевская старина», 1888, підзаголовок «*Этнографический рассказ*») – оповідання з наскрізною християнською морально-етичною проблематикою. Поміщиця хутора Закрутки, «майорша» Куксиха, дає своєму улюбленому половинщику (орендував землю за половину врожаю) Опанасові Харченку моральний урок: вислухавши його сповідь, вона наполягає на тому, щоб він заради сім'ї простив невірній дружині її зраду і знову відчув радість від життя і праці на землі. «Не дай, Опанасе, – каже вона, – щоб тебе зло переважило, переможи його добром. Сі речі ти читаєш у Святому Письмі, і треба тобі так і зробити <...>. Переможи зневагу милосердям своїм по-Божому, і Бог верне тобі твоє щастя» [1, с. 212]. Героїня закликає Опанаса дослухатися до себе й відчути у власному естві моральну силу, що її вклав у чоловіка сам Бог. Чоловік почув прохання поміщиці і, знайшовши в собі силу простити гріх, переродився. «Я радий був, що зміг таку наругу вибачити. <...> Тепер я, пані, виріс на три корхи вгору!» – каже він [1, с. 214]. Оповідання відзначається продуманою структурою: кожен із трьох невеликих розділів оповідання має майже однаковий початок (як і «Конотопська відьма» Г. Квітки-Основ'яненка): «Перед Спасом хазяйка хутора Закрутки майорша Куксиха вийшла на свою толоку, щоб огледіти землю, зорану на жито» [1, с. 206], що утворює дві сюжетні рими, виструнчує розповідь та інтригує читача.

Пилип Зозуля (оповідання «*Треба набігти тропу*») на схилку свого непростого життя розмірковує про проблему долі людини (вона одна з найбільш вагомих у творчості письменниці). Ідіома «набігти тропу» означає «знайти свою дорогу, свій шлях, напрямок»; «втрапити на правильний шлях» [3, с. 463]. У ширшому сенсі слова – «відшукати

свою долю». У творах Ганни Барвінок ця фразема зустрічається часто. Пішовши у рекрути замість брата, персонаж зазнав чимало поневірянь і злигоднів військової служби, пережив нещасливе одруження (жінка скоро померла), та все ж зумів набігти своєї тропи, тобто знайшов свою долю й відчув себе щасливою людиною. «Треба всякому чоловікові вміти свою долю піймати да й кохатися в ній. Є доля у всякого, та не набіжить чоловік тропи» [1, с. 252]. Згідно з міркуваннями мудрого оповідача, долю дано кожній людині, важливо лишень вміти її знайти. Однак таке щастя дано лише тому, хто живе згідно з християнською мораллю, вміє мудро пережити нещастя, які йому посилає Бог.

Дослідники звернули увагу на психологізм прози Ганни Барвінок, її вміння тонко вловити душевні риси українських селянок та селян. «Передусім створювала вона національний характер української жінки», – писав І. Денисюк. Вірної в коханні, працьовитої до невсипущости, енергійної в безнастанній боротьбі з нестатками, трагічними ударами долі, а у вихованні дітей «в неї ціла система поглядів», «зачерпнутих з глибоких криниць народної педагогіки» [6, с. 111]. Творчість Ганни Барвінок вирізняється не лише психологізмом, а й філософізмом: кожен із героїв та героїнь письменниці дає собі відповідь на одвічні питання про сенс існування, про те, як досягнути гармонійності свого буття у світі. Ці відповіді різні: для когось – завдяки силі почуттів, для інших – у постійній боротьбі за свої інтереси, ще для когось – у дотриманні християнських морально-етичних норм та вихованні дітей у такому ж дусі.

І. Денисюк стверджував, що «Ганна Барвінок – типова письменниця етнографічної школи. Були у цієї школи свої поступові моменти, були певні обмежуючі умовності. Принесені на хвилях романтизму ідеї народності спонукували письменників обирати героєм твору представника з народу й прислухатися до його голосу, серця й думки. Настав час, коли уста народу отверзлися, його мова полилася. Відкрито нові вартості духовні й естетичні у фольклорі» [6, с. 108]. Речників етнографізму, за словами дослідника, більшою мірою хвилював моральний зміст життя народу, ніж його соціальні проблеми. З іншого боку, прихід у літературу молодих талантів, зокрема й Ганни Барвінок, зреформував жанр етнографічного оповідання. Адже воно, на думку дослідника, вперше ввело «у літературу поважно в цілому світі» постать селянина. «Швидко вийшовши із сповивачів етнографізму, українське оповідання, започатковане «побрехеньками» Квітки, переростає в незнаний у світовій новелістиці жанр соціально-політичного

оповідання. Мала прозова форма стала великопроблемною» [6, с. 108–109]. Щоправда, Ганна Барвінок «трохи блідне від величнього сяйва гостропроблемної та високопоетичної Марка Вовчка», може, тому, що постулати Куліша, котрі зводилися до вимоги «живої етнографії», до стенографічності оповіді, заважали Ганні Барвінок поглиблювати тему. «Техніка її етнографічного оповідання полягала в якнайдалі посунутій ілюзії автентичності – «нет вымысла, всё было, всё случилось, и рассказано именно так, как было и случилось» (П. Куліш). «Чого воно так було – не моє діло мізкувати. Моє діло бувальщину згадувати» – писала Ганна Барвінок» [6, с. 109].

Кожен твір письменниці пересипаний пісненими перлами, іноді пісні виведено епіграфом. Складається враження, що оповідачі (переважно оповідачки) свідомо пересипають своє мовлення пісненими куплетами. У подорожньому нарисі «Квіти з сльозами, сльози з квітками» їх наведено дев'ять, в оповіданні «Перемогла» – 8 (а також дві строфи з Шевченка), у «П'яниці» їх 15, у «Русалці» аж 21. Пісня увиразнює оповідь, додає штрихів до самохарактеристики наратора, випрозорюючи його душевні стани, ліризують оповідь.

Отже, проза Ганни Барвінок 1880–1890-х років є непересічним історико-літературним явищем. Переважна більшість творів письменниці написано в старій викладовій манері «із уст народу» з чіткою настановою на фіксацію усіх барв і відтінків мовлення простої людини, замилуванням її манерою розмовляти, співати, розповідати історії зі свого чи чийогось життя. Оповідання авторки наснажено психологізмом, що має на меті оприявнити щоденне життя: побут, інтереси, прагнення, зацікавлення, погляди, мрії, почуття, переживання, стосунки звичайної української людини, передусім жінки. Майже кожен із персонажів Ганни Барвінок є носієм індивідуальної та соціальної філософії буття, сповненого віри в морально-етичні християнські засади, у власну долю, в «набігання своєї тропи» на широкому світі. Герої та героїні творів активні, цілеспрямовані, харизматичні, здатні кинути виклик життєвим незгодам у боротьбі за власну щасливу долю. Пильна увага письменниці до народного генія (пісень, легенд, переказів, повір'їв) ферментує появу в її творах казково-легендарних модифікацій сюжету, що зближує окремі з них з естетикою романтизму.

Література

1. Барвінок Ганна. Твори: У 2-х томах. Львів: БаК, 2011. Т. 1: Оповідання з народних уст. 572 с.

2. Бойко Н. Проза. *Історія української літератури: у 12 томах*. К.: Наук. думка, 2022. Т. 6: Література XIX століття (1857–1870–ті роки). С. 519–660.
3. Грінченко Б. Словарь української мови: В чотирьох томах. К.: Наук. думка, 1996. Т. 2: 3–Н. 588 с.
4. Грінченко Б. Співець жіночого горя (О. М. Кулішева). *Літературно-науковий вісник*. 1900. Т. 11. Кн. 7/9. С. 185–203.
5. Грушевський О. Сучасне українське письменство в його типових представниках. Ганна Барвінок. *Літературно-науковий вісник*. 1907. Т. 37. Кн. 1. С. 65–68.
6. Денисюк І. Талант без талану. *Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 томах, 4 книгах*. Львів, 2005. Т. 1: Літературознавчі дослідження. Кн. 1. С. 102–112.
7. Єфремов С. Історія українського письменства. [Ганна Барвінок]. К.: Femina, 1995. С. 407–408.
8. Літературознавча енциклопедія: У 2 томах / Автор-укладач Ю. Ковалів. К.: ВЦ «Академія», 2007. Т. 1: А–Л. 608 с.; Т. 2: М–Я. 624 с.
9. Пилипенко О. Оповідання Ганни Барвінок: тематичний спектр. *Слово і Час*. 2006. № 1. С. 56–61.
10. Подзвігун В. Творчість Ганни Барвінок в українському літературному процесі другої половини XIX століття: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. К., 2006. 19 с.
11. Франко І. Зібрання творів: У 50 томах. К.: Наук. думка, 1976–1986.
12. Чубинський В. Ганна Барвінок (Біографічно-критичний етюд). *Барвінок Г. Вибрані твори*. К.: ЧАС, 1927. С. 5–18.
13. Шаповал М. Ганна Барвінок. Кілька слів з нагоди її ювілею. *Українська хата*. 1911. № 5/6. С. 334–338.
14. Яременко В. «Забута тінь» української літератури (до 100-річчя від дня смерті Ганни Барвінок – Олександри Михайлівни Куліш-Білозерської). *Барвінок Ганна. Твори: У 2-х томах*. Львів: БаК, 2011. Т. 1: Оповідання з народних уст. С. 5–17.

References

1. Barvinok, Hanna (2011). *Tvory: U 2-kh tomakh* [Works in two volumes]. *Oповідання z narodnykh ust* [Stories from people's mouths]. (Vols. 1–2; Vol. 1). L'viv: BaK Publ. [in Ukrainian].
2. Bojko, N. (2022). *Proza* [Prose]. *Istoriia ukrains'koi literatury* [The history of Ukrainian literature] (Vols. 1–12; Vol. 6). Kyiv: Nauk. dumka Publ. [in Ukrainian].
3. Hrinchenko, B. (1996). *Slovar' ukrains'koi movy* [Dictionary of the Ukrainian language] (Vols. 1–4; Vol. 2). Kyiv: Nauk. dumka Publ. [in Ukrainian].
4. Hrinchenko, B (1900). *Spivets' zhinochoho horia (O. M. Kulisheva)* [Singer of women's grief (O.M. Kulisheva)] *Literaturno-naukovyj visnyk – Literary and scientific bulletin*. Vol. 11, Book 7/9, P. 185–203 [in Ukrainian].
5. Hrushevs'kyj, O. (1907). *Suchasne ukrains'ke pys'menstvo v joho typovykh predstavnykakh. Hanna Barvinok* [Modern Ukrainian literature in its typical representatives. Hanna Barvinok] *Literaturno-naukovyj visnyk – Literary and scientific bulletin*. Vol. 37, Book 1, P. 65–68 [in Ukrainian].

6. Denysiuk, I. (2005). *Talant bez talanu* [Talent without happiness]. *Literaturoznavchi ta fol'klorystychni pratsi* [Literary and folkloristic works] (Vols. 1–4; Vol. 1, 1). L'viv [in Ukrainian].
7. Yefremov, S. (1995). *Istoriia ukrains'koho pys'menstva. [Hanna Barvinok]* [The history of Ukrainian literature. [Hanna Barvinok]]. Kyiv: Femina Publ. [in Ukrainian].
8. *Literaturoznavcha entsyklopediia* (2007). [Literary encyclopedia]. Yu. Kovaliv (Ed.). (Vols. 1–2). Kyiv: Akademiia Publ. [in Ukrainian].
9. Pylypenko, O. (2006). *Opovidannia Hanny Barvinok: tematychnyj spektr* [Hanna Barvinok's stories: thematic spectrum] *Slovo i Chas – Word and time*, № 1. P. 56–61 [in Ukrainian].
10. Podzihun, V. (2006). *Tvorchist' Hanny Barvinok v ukrains'komu literaturnomu protsesi druhoi polovyny XIX stolittia* [The work of Hanna Barvinok in the Ukrainian literary process of the second half of the 19th century. Abstract of the dissertation for the candidate of philological sciences degree]. Kyiv [in Ukrainian].
11. Franko, I. (1976–1986). *Zibrannia tvoriv* [Collection of works] (Vols. 1–50). Kyiv: Naukova dumka Publ. [in Ukrainian].
12. Chubyns'kyj, V. (1927). *Hanna Barvinok (Biografichno-krytychnyj etiud)* [Hanna Barvinok (Biographical and critical sketch)] *Vybrani tvory* [Selected works]. Kyiv: ChAS Publ. P. 5–18 [in Ukrainian].
13. Shapoval, M. (1911). *Hanna Barvinok. Kil'ka sliv z nahody ii iuvileiu* [Hanna Barvinok. A few words on the occasion of her anniversary]. *Ukrains'ka khata – Ukrainian house*. № 5/6, P. 334–338 [in Ukrainian].
14. Yaremenko, V. (2011). «*Zabuta tin'*» *ukrains'koi literatury (do 100-ricchia vid dnia smerti Hanny Barvinok – Oleksandry Mykhajlivny Kulish-Bilozers'koi)* [The «forgotten shadow» of Ukrainian literature (to the centenary of the death of Anna Barvinok – Oleksandra Mykhailivna Kulish-Bilozerska). *Tvory: U 2-kh tomakh* [Works in two volumes]. *Opovidannia z narodnykh ust* [Stories from people's mouths]. (Vols. 1–2; Vol. 1). L'viv; BaK Publ. P. 5–17 [in Ukraine].

M. Z. Lehkyi

doctor of philological sciences, Senior Research Fellow,
 head of the department of Ivan Franko studies
 Ivan Franko Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine
 orcid.org/0000-0002-7053-402X
 lehkyi.m@gmail.com

Prose of Hanna Barvinok of the 1880–1890th: Problematics and Poetics

The article examines the prose works of Hanna Barvinok of the 1880s and 1890s: stories, pictures, travel essays, etc. After some break, the author's pen regained strength and expressiveness. At this time Hanna Barvinok is a representative of the oldest generation of Ukrainian writers who entered literature in the 60s of the 19th century. Hanna Barvinok's short prose of this period mostly uses the tried-and-tested form of presentation «from the mouth of the people»: the plot of the work is brought to the reader by a narrator, mostly from a peasant background, who talks dispassionately, with many digressions, about his life or the story of someone close or familiar. Taking care of the perfection of the story, often about its shorthand

accuracy, the writer sometimes disregards the compositional coherence of the story, overloading it with unnecessary episodes, descriptions, plot lines. The writer's works are a valuable source for studying the language, lifestyle, customs, interests, and experiences of an ordinary person. Hanna Barvinok's characters are active, they fight for their happiness, defend their choice, their right to self-realization in life. The stories and images of the writer are imbued with psychologism, through which the spiritual essence of the Ukrainian woman is revealed – mainly a passionate personality, who, despite suffering and material deprivation, knows how to enjoy the smallest joys of life, is capable of deep feelings, has a whole system of raising children in the spirit of Christian moral and ethical norms and values. The heroes of the works are active, purposeful, charismatic, able to challenge life's disagreements in the struggle for their own happy destiny. Almost everyone of Hanna Barvinok's characters is the bearer of an individual and social philosophy of being, full of faith in high moral and ethical principles, in one's own destiny, in «running one's trope» in the wider world. The writer's close attention to the folk genius (songs, legends, tales, superstitions) ferments the appearance in her works of fairy-tale and legendary modifications of the plot, which brings some of them closer to the aesthetics of romanticism.

Key words: *prose, short story, image, travel essay, «from the mouth of the people», psychology, philosophy, romanticism.*